

KÜRESEL KRİZİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Arş. Gör. Evren İPEK¹

Arş. Gör. Mine BİNİŞ²

ÖZET

Küreselleşmenin etkisiyle son yıllarda ülkelere gelen yabancı sermayede artış gözlenmektedir. Ülkelerinin kalkınmasında yabancı sermayenin önemini anlayan ülkeler, özellikle doğrudan yabancı sermayeyi, ülkelerine çekebilmek amacıyla çeşitli teşvikler uygulamakta ve buna yönelik özel birimler oluşturmaktadırlar. Gelişmiş ekonomiler sermaye ihraç ederken aynı zamanda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını en çok cezbeden ülkeler olmuşlardır. Dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 70'i gelişmiş ekonomilere gitmektedir. Son on yılda, özellikle Çin, Hong Kong, Singapur, Meksika, Brezilya gibi gelişme yolundaki ülkelere gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında da önemli artışlar gözlenmiştir. Türkiye'de kalkınma sürecinde çok önemli olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek amacıyla çeşitli uygulamalar denemektedir. Ancak küresel kriz, dünyada ve Türkiye'de, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz etkilemiştir. 2007 yılında Türkiye'ye net 22 milyar dolarlık doğrudan yatırım yapılırken, bu rakam yaşanan krizin de etkisiyle 18.1 milyar dolara gerilemiştir. Türkiye'de kriz sonrasında doğrudan yabancı yatırımların yeniden artacağı öngörülmekle birlikte küresel ölçekte doğrudan yabancı yatırımların tekrar eski düzeyini yakalaması için, krizin yarattığı ekonomik fırsatların değerlendirilmesi ve ilave tedbirler alınıp güven ortamının yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Yapılan bu çalışmada da küresel mali krizin Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkileri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Küresel Kriz

The Effects Of Global Crisis On Foreign Direct Investment

ABSTRACT

In recent years, foreign direct investment to countries has increased under the influence of globalization. The countries that understand the importance of foreign capital in their development, implement various incentives and constitute special units in order to attract especially foreign direct investment to their countries. Developed economies have been the most attractive countries for foreign direct investment, while at the same time exporting capital. 70 percent of total foreign direct investment in the world goes to developed economies. In the last decade, it has been observed that there are considerable increases in the foreign direct investment to the developing countries particularly such as China, Hong Kong, Singapore, Mexico and Brazil. Turkey also tries a variety of implementations in order to attract foreign direct investment that is crucial in its developing process. Nevertheless, global crisis has affected the foreign direct investment negatively both in Turkey and in the world. While the foreign direct investment volume to Turkey is 22 billion dollars in 2007, this number declined to 18.1 billion dollars after the impacts of the crisis. Although it is predicted that the foreign direct investment in Turkey will increase after the global crisis, for the return of foreign investment to its old level, it is necessary to evaluate the opportunities that are created by the crisis and to reconstruct the confidence by additional precautions. In this context, the effects of global financial crisis on the foreign direct investment in Turkey will be analysed in this paper.

Key Words: Foreign Direct Investment, Global Crisis

¹ Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF, İktisat Bölümü

² Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF, Maliye Bölümü

GİRİŞ

1980'lerden sonra hızla birbirlerine entegre olan finans piyasaları, uluslararası sermaye hareketlerinin kaynağının, kanallarının ve hacminin değişmesine neden olmuştur. Bu gelişmenin temelinde gelişmekte olan ülkelerin uluslararası finansal faaliyetlerini kendilerine çekmek için uygulamaya koydukları deregülasyon politikaları, esnek kur rejiminin benimsenmesi, finansal araç türlerindeki hızlı artış, telekomünikasyon araçları gibi siyasal, kurumsal ve teknik faktörler yatmaktadır (DPT; 1995: 214).

Gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik büyüme ve kalkınma yolunda karşılaştıkları sermaye birikimi yetersizliğinin giderilebilmesinde en etkin yollardan biri dış finansman kaynaklarıdır. Bunun için de başka devletlerin, uluslararası mali kurumların ve bankaların sundukları finansmanlardan veya doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslararası portföy yatırımları gibi özel kaynaklardan yararlanabilmektedirler. Özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımları daha az oynak olduğundan ve sadece sermaye değil modern teknoloji, know-how girişini de içerdiğinden uluslararası örgütler tarafından dış finansman kaynağı olarak gelişmekte olan ülkelere tavsiye edilmektedir (Karagöz, 2007: 933).

Tasarruf ve yatırım yetersizliği çeken gelişmekte olan ülkeler, yabancı fonları kalkınmaları için gerekli ek bir finansman kaynağı olarak görmekle birlikte, bu fonlar ekonomilerinde bazı istikrarsızlıklara neden olabilmektedir. Son yıllarda gelişmekte olan ülkelere yönelen sermayenin daha kısa vadeli ve spekülatif bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Kısa vadeli yabancı fonların, spekülatif nitelikli ve oynaklığının yüksek oluşu nedeniyle, olumsuz beklentilerin arttığı dönemlerde hızla ülkeyi terk etmekte ve krizleri etkileyen bir unsur olarak ortaya çıkabilmektedir. (Kar ve Tatlısöz, 2008: 5).

2007 yılında dünyada gerçekleşen uluslararası doğrudan yatırımların % 85'i gelişmiş ülkeler kaynaklıdır. Gelişmiş ülkelerin yurt dışındaki doğrudan yatırımları 1,7 trilyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Gelişmiş ülkeler arasında ABD (313,8 milyar dolar), İngiltere (265,8 milyar dolar), Fransa (224,7 milyar dolar), Almanya (167,4 milyar dolar) ve İspanya (119,6 milyar dolar) 2007 yılında gelişmiş ülkelerin yurt dışındaki doğrudan yatırımlarının % 64'ünü yaparak en çok dış yatırım yapan ilk 5 ülke olmuşlardır. Gelişmekte olan ülkelerin yaptığı toplam 253 milyar dolarlık doğrudan yatırım içerisinde Hong Kong (53,2 milyar dolar), Rusya (45,7 milyar dolar) ve Çin (22,5 milyar dolar) önemli yere sahiptir. Türkiye ise 2007 yılında gerçekleştirdiği 2,1 milyar dolarlık doğrudan yatırım ile dünya genelinde 50. sıradaki yerini almıştır (Hazine, 2008: 3). 2007 yılında ABD'de mortgage krizi olarak başlayan ve etkileri tüm dünyaya yayılan küresel mali kriz doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında azalmaya yol açmıştır. Bu çalışmada doğrudan yabancı sermaye kavramına ve gelişimine değinilerek krizin Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkileri analiz edilecektir.

1. YABANCI SERMAYE VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE KAVRAMI

Dünyada küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunları sermaye ve teknoloji yetersizliğidir. Düşük satın alma gücü ve iç tasarruflardaki eksiklikler ve döviz darboğazı yerli sanayinin gelişimini ve rekabet gücünün artmasını engellerken, gelişmiş ülkelerin standartlarına göre esnek mevzuat, ucuz işgücü ve diğer uygun koşullar da yabancı sermaye için uygun bir ortam hazırlamaktadır (Candemir b, 2009: 673). Ekonomik kalkınmanın gerçekleşebilmesi için bu ülkeler genellikle sermaye birikimi ve finansman sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Kalkınmanın sağlanabilmesi amacıyla yurtiçi tasarruflara ilaveten, sermaye açığını ortadan kaldırabilmenin iki yolu vardır: Bunlar dış borç veya yabancı sermaye yatırımlarıdır (Çetinkaya, 2004: 241).

Yabancı sermaye, bir ülkenin başka ülkelerden alıp, ekonomik gücüne ekleyebileceği mali veya teknolojik kaynaklardır (Başol, 2001: 308). Diğer bir tanımla yabancı sermaye yatırımı, bir ülkede yerleşik kişi ve kuruluşların ülke sınırları dışında servet edinmeleridir (Şimşek, Behdioğlu, 2006: 51). Yabancı ülkelerde edinilen servetler ise mali veya reel bir nitelik taşıyabilir. Banka mevduatları, tahvil ve hisse senetleri gibi menkul değerlerin satın alınması, birinci gruba örnek gösterilebilir. Yatırımdaki zaman boyutuna bağlı olarak mali yatırımlar; kısa-dönemli finansal yatırımlar ve uzun-dönemli mali yatırımlar (portföy yatırımları) olarak ikiye ayrılır. Yabancı ülkelerde bina, fabrika, arazi, tesis gibi fiziki varlıklar elde edilmesi ise 'Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları' olarak tanımlanmaktadır (Candemir, 2009: 1).

Uluslararası sermaye hareketlerini belirleyen faktörler itici ve çekici faktörler olarak ikiye ayrılmaktadır. İtici faktörlerin kaynağı uluslararası konjonktürken, çekici faktörlerin kaynağı sermayenin yöneldiği ekonominin yapısı olmaktadır. İtici faktörler arasında bölgesel ekonomik entegrasyonlar ve gelişmiş ülke piyasalarındaki düşük faiz oranlarına karşılık gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan ve süreklilik arz eden yüksek faiz oranları yer almaktadır. Finansal liberalizasyon, ulaşım ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmeler, gelişmekte olan ülkelerin yeni bir pazar olması ve gelişmekte olan ülkelerde hammadde ve işgücü maliyetinin düşük olması, vergi oranları, izlenen döviz kuru politikaları, mali teşvikler, özelleştirme uygulamaları, makro ekonomik istikrar, bürokrasinin kalitesi ve politik istikrar da çekici faktörler arasında yer almaktadır (Kar & Tatlısöz, 2008: 9-13).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkeye döviz girişi sağlamak, ülkenin sermaye stokunu artırmak, ülkede üretim kapasitesini genişletmek, istihdam yaratmak, ülkeye teknoloji transferi sağlamak, işletmecilik bilgisi sağlayarak yerli girişimleri eğitmek gibi yararlar doğurabilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan ülkeler açısından en önemli etkisi milli gelire olan net katkısıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile birlikte ülkede üretim faktörlerinin

miktarının artması ve meydana gelen teknolojik gelişme ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilmektedir (Alagöz& Erdoğan& Topallı, 2008: 80). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomiye sağladığı olumlu etkilerinin yanında, olumsuz etkileri de söz konusu olabilir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişi doğru bir şekilde planlanmadığında ekonomik ve siyasi anlamda bir tehlike oluşturabilmekte; ekonominin bütünlüğü bozulabilmekte; yurtiçinde haksız rekabete neden olarak ekonomiyi ikili bir yapıya sokabilmekte veya ödemeler bilançosu üzerinde baskı oluşturabilmektedir (Şimşek & Behdioğlu, 2006: 53).

Yabancı firmaların bir ülkede doğrudan dış yatırım yapmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Hammadde kaynaklarına yakın olabilmek, faaliyetlerin bütünleştirilmesi isteği, aktarılamayan veya aktarılmasında sakınca görülen bazı bilgi ve deneyimlerin elde bulundurulmak istenmesi, ticari unvanın ve sırların korunması, ticari unvandan yararlanma, ithalatçı firmaların koyduğu kotalardan kaçınma, yurtiçi kısıtlamalardan kurtulma, üretim esnekliği, müşterileri izleme, yatırımları uluslararası çeşitleme, ucuz faktör kullanımı, yabancı teknoloji kullanımı, monopol avantajından yararlanma bu nedenler arasında sayılmaktadır (Karabıçak, 2009: 141-142).

2. TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımların gelişimi ve buna yönelik mevzuat değişimleri ele alınacaktır.

2.1. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımına Yönelik Mevzuattaki Değişiklikler

Türkiye’de gerçek anlamda yabancı sermaye yatırımları 1950’lerden sonra gelmeye başlamıştır. Bununla birlikte yabancı sermaye girişlerinin tarihi gelişimi incelendiğinde, başlangıcı Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1838 Ticaret Anlaşmasına kadar dayanmaktadır (Çetinkaya, 2004: 244). İkinci dünya savaşı sonrasında Türkiye yabancı yatırımı ülkeye çekebilmek amacıyla çeşitli düzenlemelere ve mevzuat değişikliklerine gitmiştir.

Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının girişini düzenleyen kanunlardan ilki 1954 tarihinde çıkartılan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasasıdır. Bu yasa ile yabancı sermaye işletmelerinin yerli özel girişimcilere açık olan, tüm alanlarda faaliyette bulunabileceği kabul edilmiştir. Bu alanda yapılan diğer bir düzenleme de 1954’de çıkarılan 6326 sayılı Petrol Kanunudur (Şimşek & Behdioğlu, 2006: 56). 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları doğrultusunda uygulanmaya başlanan liberalleşme politikaları yabancı sermayenin yatırım ortamını iyileştiren etkiler doğurduğu ifade edilebilir. 1989 yılında ise Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile ilgili diğer mevzuat yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme yabancı sermaye girişinde artışa neden olmuş ancak doğrudan yaban-

cı sermaye yatırımlarındaki artış portföy yatırımları ve kısa vadeli yatırımlardaki artışın gerisinde kalmıştır. Yabancı Sermaye Yasasında yapılan iyileştirmeler, bürokrasinin azaltılması, gümrüklerin indirilmesi, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi, çeşitli ülkelerle yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmalarının yapılması, özelleştirmelerin yabancılara açık hale gelmesi yabancı sermaye girişini teşvik edici olmuştur (Güven, 2008: 77). Ancak yapılan tüm bu düzenlemelere rağmen 1990 yılına kadar Türkiye'ye istenilen ölçüde doğrudan yabancı sermaye girişi sağlanamamıştır.

Yabancı sermaye yatırımları ile ilgili bir başka gelişme, 7.6.1995 tarih ve 95/6990 sayılı yabancı çerçeve kararının yürürlüğe girmesi olmuştur. Bu çerçevede, yabancı sermaye rejimi liberal hale getirilmiş ve formaliteler kısmen azaltılmıştır. Türkiye, 1996 yılında gümrük birliğine girmesine rağmen, bu entegrasyon hareketinin dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını cazip hale getirmede fazla etkili olmadığı görülmüştür (Şimşek & Behdioğlu, 2006: 56).

Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan mali krizin etkilerinin giderilmesi ve ekonomide istikrarın tekrar sağlanması amacıyla Mayıs 2001 tarihinde "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmaya başlanmıştır. Programda yabancı doğrudan yatırımların artırılmasına yönelik olarak uluslararası tahkim imkânı ile ilgili Kanun'un çıkarılması, doğrudan yabancı yatırımlardaki bürokrasinin azaltılmasını teminen eylem planı hazırlanması için çalışmalara başlanması gibi önlemler alınması kararlaştırılmıştır. Kurumsal Sektörün Yeniden Yapılandırılması amacıyla kurumsal yönetim ve Uluslararası Muhasebe Standartları'na Uyumun Sağlanması alanlarında düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemeler ile firmaların uluslararası piyasalarla entegre olması ve ülkeye doğrudan yabancı yatırımların gelmesi amaçlanmıştır (Erdönmez, 2003: 38).

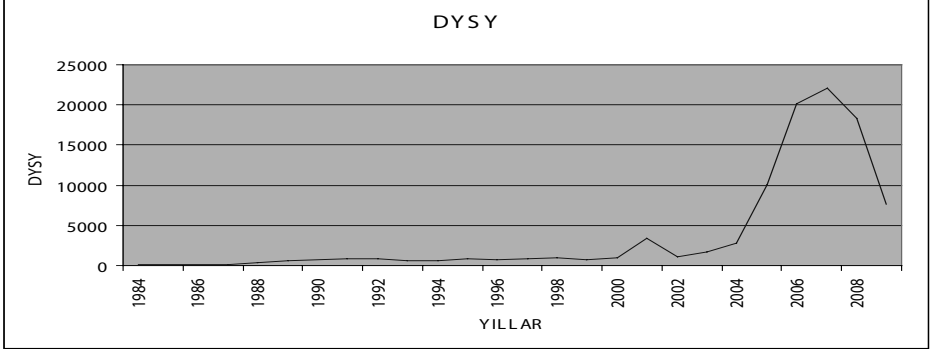
Yabancı sermaye ile ilgili mevzuat 2003'de günümüzde geçerli olan son şeklini almıştır. 17 Haziran 2003'de 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile yerli ve yabancı yatırımcılara eşitlikçi bir yaklaşım sergilenmiştir. Yabancı yatırımcıların Türkiye'deki faaliyet ve işlemlerinden doğan kar, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedellerinin, lisans, yönetim vb. anlaşmalar karşılığında ödenecek meblağlar ile dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına serbestçe transfer edilebileceği açıkça ifade edilmiştir. Yabancı yatırımcıların Türkiye'de gayrimenkul edinimi serbestisinin kanunda yer alması amaçlanmıştır. Yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların çözümlenmesinde milletlerarası tahkime başvurmanın usul ve esasları 4686 Sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu ile düzenlenmiştir. Yabancı yatırımcılar açısından önemi dikkate alınarak, çalışma izni bakımından çalışma mevzuatına tabi olan yabancı personelin istihdamı konusuna yer verilmiştir. 2004'de Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu ve Yatırım Danışma Konseyi oluşturulmuştur (Güven, 2008: 80-83).

2.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının toplamı çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Her ne kadar 1980 sonrası dönemlerde gözle görülür bir artış dikkati çekse de, dünyadaki verilerle karşılaştırıldığında yeterli olmadığı gözlenmektedir. Özellikle 2000’li yıllara kadar Türkiye’nin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmedeki başarısızlığı ekonomik ve ekonomi dışı nedenlere dayanmaktadır. Yabancı yatırımcılar için giriş ve faaliyet işlemlerinin maliyetinin yüksekliği (aşırı bürokrasi ve yolsuzluk), kronik yüksek enflasyon, artan ekonomik istikrarsızlık, 1980’lere kadar süren içe dönük yapı, fikri mülkiyet haklarının korunmasındaki eksiklik, enflasyon muhasebesi ve kabul edilmiş uluslararası muhasebe standartlarının bulunmaması, özelleştirmedeki başarısızlıklar, yetersiz yasal yapı ve elverişsiz altyapı ekonomik nedenler arasında sayılabilmektedir. Ekonomi-dışı nedenler ise; kronik siyasî istikrarsızlık, iç çatışmalar, kamuoyunda yabancı yatırıma karşı duyulan olumsuz tutum ve teşviklerin eksikliğidir (Karagöz, 2007: 934). Bunların yanı sıra Türkiye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekecek birçok olumlu faktöre de sahiptir. Genç ve dinamik işgücü potansiyeli, serbest ve açık ekonomisi, artan dış ticaret hacmi, büyüme oranındaki artış, tek haneli rakamlara düşen enflasyon oranları, gelişen alt yapısı ile yabancı yatırımcı için cazip koşullar sunmaktadır (Güven, 2008: 94-95).

Türkiye’nin dünyadaki DYSY’ndan aldığı pay 2000’de % 0,08, gelişmekte olan ülkeler içindeki oranı ise 2000’de % 0,41 olmuştur. Bu rakamlar Türkiye’nin gerek dünyada gerekse gelişmekte olan ülkelerde yapılan DYSY’ndan çok düşük seviyelerde pay aldığını göstermektedir. Türkiye 2007 yılında çektiği 22 milyar dolar tutarındaki uluslararası doğrudan yatırımla dünya genelinde yirmi üçüncü, gelişmekte olan ülkeler arasında ise dokuzuncu sırada yer almıştır. Uluslararası Doğrudan Yatırım Stoğu bakımından Türkiye 2007 verilerine göre 145,6 milyar dolarlık stok ile yirmi birinci sırada yer almaktadır (Hazine, 2008: 2-3).

Uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin 1984- 2009 yılları arasındaki seyirini gösteren Şekil 1 incelendiğinde 2000 yılına kadar ülkemizde doğrudan yabancı sermaye girişlerinin çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Enflasyon ve faiz oranlarını düşürmede izlenen politikaların ve 2000 yılındaki GSM ihalesinin başarılı sonuçlarının katkısıyla 2001 yılında önceki yıllarla kıyaslandığında doğrudan yabancı sermaye girişlerinde önemli bir artış yaşanmıştır. Bu artış 2001 krizinin olumsuz etkilerinin ekonomiye yansımalarıyla birlikte sekteye uğramıştır. Ekonomik istikrarsızlıkların giderilmesi amacıyla yürürlüğe giren Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla makroekonomik göstergelerde iyileşme kaydedilmiştir. İzlenen politikaların sonucu olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2005 yılında 10 milyar, 2006 yılında 20,2 milyar ve 2007 yılında 22 milyar dolara ulaşarak artış eğilimine girmiştir. Bu durumda enflasyon oranlarının tek haneli rakamlara düşmesi, yüksek büyüme oranları, bütçe performansındaki olumlu gelişmelerin etkili olmuştur.

Şekil 1: Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler) (Milyon \$)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, www.hazine.gov.tr, (10.03.2010).

Uluslararası doğrudan yabancı yatırımların sektörlere göre dağılımı ise Tablo 1’de gösterilmektedir. 2007 yılı itibariyle toplam 19.137 milyon dolarlık yabancı yatırımların içinde en büyük payı alan sektörler mali aracı kuruluşların faaliyetleri (11.662 milyon dolar), imalat sanayi (4.211 milyon dolar) ve ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri (1.117 milyon dolar) olmaktadır.

Tablo 1: Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon\$)

Sektörler	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	4	5	5	6	23	41
Balıkçılık	2	2	1	3	18	1
Madencilik ve Taşocakçılığı	73	40	122	337	152	194
İmalat Sanayii	190	785	1.866	4.211	3.931	1.645
Elektrik, Gaz ve Su	66	4	112	568	1.068	1.646
İnşaat	3	80	222	285	331	460
Toptan ve Perakende Ticaret,	72	68	1.166	165	2.084	366
Oteller ve Lokantalar	1	42	23	33	24	37
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	639	3.285	6.696	1.117	170	308
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	69	4.018	6.957	11.662	6.069	432
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	3	29	99	560	656	486
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	35	74	265	177	149	31
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	33	103	105	13	58	47
Toplam	1.190	8.535	17.639	19.137	14.733	5.694

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, www.hazine.gov.tr, (10.03.2010).

Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkelere göre dağılımını gösteren Tablo 2 incelendiğinde, ilk sırada AB ülkelerinin yer aldığı görülmektedir. Krizin etkilerinin henüz Türkiye’de hissedilmediği 2007 yılı itibariyle toplamda 19,1 milyar dolar olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının % 66’sının AB ülkelerine ait olduğu gözlenmektedir. AB ülkeleri içinde ise Almanya, Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin ağırlığının fazla olduğu görülmektedir. AB ülkelerini ise 4,2 milyar dolarlık yatırımı ile ABD takip etmektedir.

Tablo 2: Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon \$)

Ülke	2004	2005	2006	2007	2008	2009
AB Ülkeleri	1.027	5.006	14.489	12.601	11.051	4.539
<i>Almanya</i>	73	391	357	954	1.211	389
<i>Fransa</i>	34	2.107	439	367	679	593
<i>Hollanda</i>	568	383	5.069	5.442	1.343	921
<i>İngiltere</i>	126	166	628	703	1.336	332
<i>İtalya</i>	14	692	189	74	249	291
<i>Diğer AB Ülkeleri</i>	212	1.267	7.807	5.061	6.233	2.013
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	6	1.646	85	373	291	295
Afrika Ülkeleri	0	3	21	5	82	0
ABD	36	88	848	4.212	863	236
Kanada	61	26	121	11	23	35
Orta-Güney Amerika ve Karayipler	0	8	33	494	60	16
Asya	60	1.756	1.927	1.405	2.361	561
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	54	1.678	1.910	608	2.199	262
<i>Körfez Ülkeleri</i>	43	1.675	1.783	311	1.978	145
<i>Diğer Yakın ve Orta doğu Ülkeleri</i>	11	2	3	196	96	65
Diğer Asya Ülkeleri	6	78	17	797	162	299
Diğer Ülkeler	--	2	115	36	2	12
Toplam	1.190	8.535	17.639	19.137	14.733	5.694

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, www.hazine.gov.tr, (10.03.2010)

3. KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE’DEKİ DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Türkiye ekonomisi, 1970’lerin sonlarından itibaren daha sık aralıklarla kriz sürecine girmiştir. Yaşanan krizlerin temelinde yanlış seçilen makroekonomik politikalar, kurumsal ve yapısal zayıflıklar yer almaktadır. 2000’li yıllara gelindiğinde gelişmelere uyum sağlamadan finansal serbestleşmeye geçen diğer gelişmekte olan ülkeler gibi ülkemizde dış şoklara açık, zayıf ve kırılgan bir finansal yapı ile karşı karşıya kalmıştır (Karaçor & Alptekin, 2006: 238).

1991’de Körfez Krizi, 1994’de 5 Nisan Krizi, 1997 Güneydoğu Asya’da başlayan ve 1998’de Rusya’da patlak veren ve küresel boyut kazanan finansal krizin etkisiyle Türkiye’den önemli miktarlarda sermaye çıkışı olmuştur. 1999’da yaşanan

Marmara Depremi, Türkiye'nin en önemli sanayi bölgesini vurmuş ve doğrudan yabancı sermaye daha da gerilemiştir. 1999 yılı sonunda IMF ile Stand-By anlaşmasının imzalanması ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının hayata geçirilmeye başlanması, enflasyon ve faiz oranlarını düşürmede izlenen politikaların başarılı sonuçlarının alınması, 2000 yılındaki GSM ihalesinin başarılı bir biçimde sonuçlandırılması 2001'de Cumhuriyet tarihinin en büyük yabancı sermaye girişinin yaşanmasını sağlamıştır. Ancak yaşanan 2001 Krizi 2002 yılındaki girişleri azaltmıştır. 2002 yılında tek partili hükümetin iktidara gelmesi siyasi istikrara olumlu etkiler yaratmıştır. Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde izlediği yol yabancı yatırımcıların dikkatini çeken bir unsur olmuştur. 2003 sonrası yıllarda Türkiye'ye giren doğrudan yabancı sermaye miktarında artış gözlenmiştir (Güven, 2008: 79-80). Bu artışın 2007 yılında ABD'nde patlak veren küresel mali krizin olumsuz etkileri Türkiye'de hissedilene kadar devam ettiği ifade edilebilir.

ABD mortgage piyasalarında başlayan ve daha sonra likidite krizine dönüşen küresel mali kriz, küreselleşmiş finansal piyasalar arasındaki sıkı bağlantılar nedeni ile başta Avrupa olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır (Susam& Bakkal, 2008: 75). Gayrimenkul piyasasında başlayarak finansal piyasalara da sıçrayan küresel krizin olumsuz etkileri reel sektörde de hissedilmiştir. Küresel kriz 2008 yılının son çeyreğinden itibaren Türkiye ekonomisini etkilemiştir. Türkiye ekonomisi yaşadığı 1994 ve 2001 krizlerinden sonra yapılan düzenlemelerle sağlamlaşan finansal yapısına rağmen krizin olumsuz etkilerinden korunamamıştır. Özellikle 2009 yılında Türkiye'nin makroekonomik performansında bozulmalar ortaya çıkmıştır ve ekonomisi daralmıştır.

Küresel kriz finansal piyasalarda risklerin yeni koşullara göre yeniden belirlenmesine neden olmuştur. Bu özellikle, Türkiye gibi son dönemde küresel sermayenin ilgisini çekmiş ülkeler için gerçekten olumsuz bir gelişme olarak görülmektedir. Son dönemde özelleştirme, şirket satışı ve borçlanma yoluyla büyük miktarlarda dış kaynağı çekerek, yüksek büyüme performansı yakalayan Türkiye'nin, küresel kriz nedeniyle önümüzdeki dönemde aynı oranda dış kaynak çekmeyi başaramayacağı veya maliyetinin daha yüksek olacağı düşünülmektedir. Böyle bir durumda ülke büyümesinin nasıl etkileneceğini ortaya koymak için, ülkemize giren doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişiminin incelenmesi yararlı olacaktır (Alagöz& Erdoğan& Topallı, 2008: 79).

Küresel kriz firmaların karlarının azalmasına, finansman kaynaklarına ulaşımlarının zorlaşmasına ve bu sebeple de yatırım kapasitelerinin düşmesine neden olmuştur. Ayrıca krizin yarattığı şiddetli durgunluğun etkilediği gelişmiş ülkelerin yatırım eğilimleri olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu etkiler neticesinde 2008- 2009 yıllarında uluslararası doğrudan yatırım girişlerinde azalmalar yaşanmıştır. 2008 yılında uluslararası doğrudan yatırım akımlarındaki düşüşten en çok gelişmiş ülkeler etkilenmiştir. Uluslararası doğrudan yatırım girişleri açısından finansal hizmetler, otomotiv sanayii, bina malzemeleri, ara malları ve tüketim malları imalatı sektörleri krizden en çok etkilenen sektörlerdir (Hazine, 2009: 9).

Küresel krizin etkileri ile Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında da düşüşler gözlenmiştir. Tablo 3'te küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başlandığı 2008 ve 2009 yılına ait uluslararası doğrudan yatırım girişi verileri yer almaktadır. 2007 yılında 22 milyar dolar olarak Türkiye tarihinin en üst seviyesine ulaşan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2008 yılında 18,3 milyar dolara ve 2009 yılında da 7,6 milyar dolara düşmüştür. 2008 ve 2009 yılları kıyaslandığında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında % 58,4 oranında keskin bir düşüş gözlenmektedir. Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkelere göre dağılımı gözden geçirildiğinde, 2007 yılı için 12,6 milyar dolar değerinde olan AB yatırımlarının 2009 yılında 4,5 milyar dolara, ABD yatırımlarının ise 236 milyon dolara düştüğü görülmektedir.

Tablo 3: Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi Bileşenleri-(2008-2009) (Milyon \$)

	2008	2009	% Değişim
Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (Net)	18.269	7.597	-58,4
Uluslararası Doğrudan Sermaye	15.332	5.777	-62,3
Sermaye (Net)	14.698	5.630	-61,7
<i>Giriş</i>	14.733	5.694	-61,4
<i>Çıkış</i>	-35	-64	--
Diğer Sermaye*	634	147	-76,8
<i>Gayrimenkul (Net)</i>	2.937	1.820	-38,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, www.hazine.gov.tr, (10.03.2010).

4. SONUÇ

Türkiye'de, cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının toplamı çok sınırlı düzeyde kalmıştır. 1980 sonrası bir artış görülse de bu artış diğer ülkelerdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile karşılaştırıldığında yetersiz kalmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istenen düzeye ulaşamamasının nedenleri arasında siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, içe dönük sanayileşme politikaları, ulusal paranın aşırı değerlendirilmesi politikası, kambiyo kontrolleri, yoğun bürokrasi, hukuki düzenlemelerin yetersizliği, alt yapı yetersizliği, vergi yükünün ağırlığı, kamuoyundaki yabancı sermayeye karşı olumsuz tutum yer almaktadır.

2001 yılında önceki yıllarla kıyaslandığında Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye girişlerinde önemli bir artış yaşanmıştır. Bu artış 2001 krizinin olumsuz etkilerinin ekonomiye yansmasıyla birlikte sekteye uğramıştır. 2001 krizi sonrasında izlenen politika değişikliklerinin olumlu sonuçlarının Türkiye'nin ekonomik performansına yansmasıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2005 yılında 10 milyar, 2006 yılında 20,2 milyar ve 2007 yılında 22 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye 2007

yılında çektiği 22 milyar dolar tutarındaki uluslararası doğrudan yatırımla dünya genelinde yirmi üçüncü, gelişmekte olan ülkeler arasında ise dokuzuncu sırada yer almıştır. Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkelere göre dağılımını incelendiğinde, ilk sırada AB ülkelerinin yer aldığı görülmektedir. AB ülkeleri içinde ise Almanya, Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin ağırlığının fazla olduğu görülmektedir. AB ülkelerini ise ABD takip etmektedir.

ABD mortgage piyasalarında başlayan ve daha sonra likidite krizine dönüşen küresel mali kriz, küreselleşmiş finansal piyasalar arasındaki sıkı bağlantılar nedeni ile başta Avrupa olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır. Küresel kriz tüm ülkelerle birlikte Türkiye’de de uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin azalmasına neden olmuştur. 2007 yılında 22 milyar dolar olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2008 yılında 18,3 milyar dolara ve 2009 yılında da 7,6 milyar dolara düşmüştür. 2008 ve 2009 yılları kıyaslandığında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında % 58,4 oranında bir düşüş gözlenmektedir. Türkiye’deki doğrudan yabancı sermaye girişlerinde ABD ve AB ülkelerinin büyük payı ve bu ülkelerin küresel krizden en çok etkilenen ülkeler olması 2009 yılındaki düşüşlerin nedeni olarak gösterilebilecektir.

Türkiye’de yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının miktarını artırmak için öncelikle yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik düzenlemelere hız verilmelidir. Bu amaçla siyasal ve sosyal istikrarın sağlanması, enflasyondaki düşüşün kalıcılığının sağlanması, özelleştirme alanlarında sürecin tamamlanması, bütçe açıklarının azaltılarak kamu borçlanma gereğinin azaltılması, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması, vergi oranlarının düşürülmesi ve verginin tabana yayılması, bürokrasinin azaltılması, yatırım teşvik faaliyetlerinin gözden geçirilip iyileştirilmesi ve yatırım teşvikleri için ayrılan fonların güvence altına alınması gerekmektedir. Eğitim seviyesinin AB standartlarına ulaştırılması, teknoloji ve haberleşme altyapısının geliştirilmesi ve AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi de ayrıca alınabilecek önlemlerdir.

Kriz sonrası ucuzlayan varlık fiyatları, yeniden yapılanan endüstrilerin tetiklediği yatırım fırsatları, gelişen ülkelerdeki finansal kaynakların mevcut büyüklüğü, yeni enerji kaynakları ve şirketlerin uluslararasılaşma eğilimleri doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yeniden artmasına yol açabilecek faktörlerdir. Finansal istikrarın sağlanmasına yönelik yapısal reformların gerçekleştirilmesi, yatırımların ve yeniliklerin arttırılmasını amaçlayan politikaların uygulanması ve güven ortamının yeniden sağlanmasına yönelik çabalar uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin arttırılmasında önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

ALAGÖZ, Mehmet & ERDOĞAN, Savaş & TOPALLI, Nurgün (2008); “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(1): 79-89.

BAŞOL, Koray (2001); **Türkiye Ekonomisi**, İzmir.

- CANDEMİR(a), Akyan (2009); “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme ve İstihdam Üzerindeki Etkileri”, *TİSK İşveren Dergisi*, Ağustos, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1721&id=, (12.02.2010).
- CANDEMİR(b), Akyan (2009); “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler”, *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 659- 675.
- ÇETİNKAYA, Murat (2004); “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi”, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/.../MURATCETINKAYA.PDF, (12.02.2010).
- Devlet Planlama Teşkilatı (1995), **Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu)**, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT: 2374-ÖİK: 439. DPT: Ankara.
- GÜVEN, Yılmaz (2008); “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan, 3(1), 75-97.
- Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2008 Raporu**, www.hazine.gov.tr, (10.03.2010).
- KAR, Muhsin & TATLISÖZ, Fatma (2008); “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”, *KMU İİBF Dergisi*, Yıl: 10 Sayı: 14 Aralık.
- KARABIÇAK, Mevlid (2009); “Uluslararası Yabancı Sermaye Akımlarının Türkiye Ekonomisinin Küresel Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.14, S.1 s.137-149.
- KARAÇOR, Zeynep & ALPTEKİN, Volkan (2006); “Finansal Krizlerin Önceden Tahmin Yoluyla Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 13, Sayı: 2.
- KARAGÖZ, Kadir (2007); “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970-2005”, *Journal of Yaşar University*, 2(8), 927-948.
- SUSAM, Nazan & BAKKAL, Ufuk (2008); “Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?”, *Maliye Dergisi*, Sayı 155, Temmuz- Aralık.
- ŞİMŞEK, Mevlüdiye & BEHDİOĞLU, Sema (2006); “Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma”, *Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Eylül, Sayı: 2.
- ERDÖNMEZ ATAMAN, Pelin (2003); “Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 42.